

LIETUVOS REFORMACIJOS ISTORIJS IR KULTŪROS DRAUGIJOS, LIETUVOS
DAILININKŲ SĄJUNGOS, VILNIAUS MIESTO SAVIVALDYBĖS JUNG TINĖS KOMISIJOS
PAMINKLO REFORMACIJOS IR LIETUVIŲ RAŠTIJOS PRADININKAMS MENINĖS
VISUMOS VERTINIMUI

POSĖDŽIO PROTOKOLAS

2021-12-10

Vieta: Dailininkų sąjungos galerija, Vokiečių g.2, Vilnius

Laikas: 15.00

Dalyvavo:

Komisijos nariai nuo Lietuvos Reformacijos istorijos ir kultūros draugijos (toliau – Draugijos): doc.habil.dr. Ingė Lukšaitė, prof.habil.dr. Dainora Pociūtė, doc. dr. Sigitas Narbutas, Lietuvos evangelikų reformatų vicesuperintendentas, Vilniaus parapijos klebonas Tomas Šernas, Vytautas Gocentas, Aurelija Arlauskienė

Komisijos nariai nuo Lietuvos dailininkų sąjungos: prof. Eglė Ganda Bogdanienė, prof. habil. dr. Almantas Samalavičius, Ričardas Krištapavičius, doc. Valdas Bubelevičius, Nijolė Nevčesauskienė

Komisijos narės nuo Vilniaus miesto savivaldybės: Vyriausiojo miesto architekto skyriaus vyr. patarėja Rūta Matonienė, mero patarėja Renalda Rutkauskaitė -Preskienienė.

Paminklo autoriai: Skulptorė prof. Dalia Matulaitė, architektas prof. Jūras Balkevičius

Svečiai: Draugijos pirmininkas Donatas Balčiauskas, pirmininko pavaduotoja, doc. dr. Ina Dągytė-Mituzienė, Vilniaus ev.reformatų parapijos kun. Holgeris Lahayne.

D A R B O T V A R K Ė

1. Dėl Posėdžio pirmininko ir sekretorės.
2. Dėl Komisijos papildymo antru Vilniaus miesto savivaldybės atstovu.
3. Dėl Paminklo III etapo - 10 pilonų su tekstais ir faksimilėmis - grafinio sprendimo.

Svarstyta: 1. Dėl Posėdžio pirmininko ir sekretorės

Pasiūlytos dvi posėdžio pirmininko kandidatūros: E.G. Bogdaniienė ir V. Gocentas.

Kilus diskusijai V. Gocentas atsiėmė savo kandidatūrą.

Nutarta: Posėdžio pirmininke išrinkti E.G. Bogdaniienę, posėdžio sekretore – A. Arlauskienę.

Balsuota: Vienbalsiai UŽ

Svarstyta: 2. Dėl Komisijos papildymo antru Vilniaus miesto savivaldybės atstovu.

Nutarta: Komisiją papildyti antra Vilniaus miesto savivaldybės atstove - R. Rutkauskaite - Preskieniene.

Balsuota: Vienbalsiai UŽ

Svarstyta: 3. Dėl Paminklo III etapo – 10 pilonų su tekstais ir faksimilėmis - grafinio sprendimo.

E.G. Bogdaniienė. Priminė ištakas, paminklo viziją: „Modernus monumentas, interpretuojantis pagrindines Reformacijos idėjas, t.y. komunikaciją, toleranciją, valstybingumo ir mokslo idėjas, demonstruojantis Reformacijos pradininkų gebėjimą giliai akcentuoti aplinką, akcentuojant Tėvynės ir valstybės svarbą“. Taip pat informavo apie paminklo konkurso eigą, laimėtojus, Užsakovo ir Vykdytojų įsipareigojimus, turtines teises ir kt. „Na ir šioks toks rezultatas: 2021 m. liepos 14 d. Vilniuje visuomenei atidarytas Reformatų skveras, atlikta paminklo bazinė dalis, eksponuojami standai apie būsimą paminklą. Paminklo statymo darbai turėtų vykti paspartintais tempais, nes skveras, kaip visuma, gali funkcionuoti tik su paminklu“. Taip pat išvardijo jau atliktus Paminklo statybos darbus, lėšas. Toliau kalbėjo apie diskusijas, kurios vyko eigoje: „Buvo pateikti 8 Reformacijos raišai svarbių asmenybių portretų eskizai, taip pat 2 konkursiniame projekte numatyti Radvilų portretai. Argumentai, kodėl rekomenduotina atsisakyti tų 8 portretų (8 asmenybių portretų nėra išlikę, o kitų autorių sukurti imaginaciniai, įsivaizduojami portretai jau tiek paplito, kad būtų sunku su jais konkuruoti, nes viešoje vaizduotėje jie tarytum jau įsitvirtinę). 2020 m. birželio 2 d. posėdyje Draugijos valdybai ir Paminklo statymo komitetui-fondui (PSK-F) autorė pakartotinai įteikė jos nupieštų visų portretų ant visų 10 pilonų eskizus, tačiau tas buvo nepriimtina. Po kurio laiko autoriai elektroniniu paštu pateikė trečią pasiūlymą, kuomet pilonai užpildyti konceptualiai daugiausia titulinių lapų faksimilėmis, dominuoja tekstai ir simboliai. Ši koncepcija Draugijos valdybai ir PSK-F nariams buvo dalinai priimtina. Tekstų svarba ir jų derinimas. Teko kalbėti su paminklo autore, akcentavusia, kad daug dėmesio buvo kreipiama į bendradarbiavimą su mokslininkais, įsiklausant į jų nuomonę. Ne kartą tekstai buvo koreguoti, atsižvelgiant į Draugijos valdybos ir PSK-F narių pastabas. Galutinai 2021 m. birželio mėn. buvo parengtas ir Draugijos valdybai išsiųstas galutinis teks-

tų variantas“. E.G.Bogdaniene demonstravo skaidres, taip primindama pasaulinius istorinius analogus ir kontekstus („rotonda, ovalas, rutulys – labai paplitusi įamžinimo forma“), sugrįžo prie aptariamos temos – paminklo. „Taigi išvados ir iššūkiai. Galima pasilikti prie raštijos įvaizdžio, į ką ir eina pati kūrinio autorė, vedina architekto. Ir galutinę nuomonę formuoja Jungtinė komisija (kas mes ir esame), ketvirtus metus ir einame į norą pastatyti šiuolaikišką menišką paminklą). Norėtusi akivaizdaus rezultato jau kitais metais“.

D.Balčiauskas. Norėčiau patikslinti E.G.Bogdaniene teiginį „ Po kurio laiko autoriai elektroniniu paštu pateikė trečią pasiūlymą, kuomet pilonai užpildyti konceptualiai daugiausia titulinų lapų faksimilėmis, dominuoja tekstai ir simboliai. Ir ši koncepcija Draugijos valdybai ir PSK-F nariams buvo dalinai priimtina“. Minėtoje citatoje minimu metu autorių pristatytas trečias pasiūlymas/projektas nebuvo priimtinas – 13 Draugijos valdybos narių balsavo prieš autorių pateiktą projektą, 3 už, 4 susilaikė. Draugijos valdyba prašė autorių patobulinti, įvedant du Radvilų portretus. Tai yra labai svarbu, nes kalbama apie III etapo užbaigtumą. Yra sudaryta preliminarinė sutartis, ji suskaidyta į atskirus etapus. Dabar mes susiduriame su III etapu, už jo darbus autoriams jau yra sumokėta didžioji pinigų dalis, dar liko nesumokėta 4000 Eur, nes, kaip minėjau, Draugijos valdyboje nebuvo pritarta galutiniam autorių pateiktam variantui. Šiame posėdyje ir reikia nutarti, ar III etapas yra užbaigtas. Draugijos ir PSK-F nuomone III etapas dar neužbaigtas.

J.Balkevičius pristatė Paminklo III etapą - 10 pilonų su tekstais ir faksimilėmis (**pristatymas pridedamas**). Akcentavo, kodėl atsisakyta portretų: Noriu išsakyti griežtą autorių poziciją dėl portretų. Kai buvo atsisakyta 8 portretų, tai buvo atsisakyta visų 10. Nes mums kompozicinė vienybė ir kompozicinė struktūra griežtai, aiškiai Reformacijos dvasiai yra labai svarbus momentas. Jeigu atsisakome portretų, tuomet einame per kitus simbolius, prisimenant, kad paminklas yra ne Reformacijai, bet Reformacijos ir lietuvių raštijos pradininkams. Taigi pirmųjų lietuvių kalba leidinių faksimilių atsiradimas yra daugiau negu prasmingas, tai – esmių esmė. Toliau – tekstai, t.y. paaiškinamieji dalykai, bus galima arčiau atėjus susipažinti su istorinėmis asmenybėmis. Pirmoje skaidrėje visų išklotinė. Kaip matote, žalios papildomos linijos parodo žmogaus žiūrėjimo tašką, jo matymo galimybes. Faksimilės išsidėsto vienoje linijoje, vienodo dydžio, pavardės irgi plius minus viename lygyje (nes vienur – 3, kitus 4 eilutės) ir tekstai. Buvo masė darbo, nes tekstų dydis nevienodas pagal ženklų kiekį, suvedimas plius minus į tą vieną liniją, plius įsivaizduojant pilką liniją blokų suklijavimo siūlę, ant kurio kalto teksto negali būti. (Toliau J.Balkevičius pristatė po vieną piloną, pasiūlydamas balsuoti, jei nesutariama, dėl kiekvieno pilono. Balsavimui šis klausimas nebuvo teiktas. Taip pat priminė, kad 2021 m. vasarą dėl tekstų viskas buvo sutarta, išskyrus Rapolionio ir Kulvie-

čio tekstus, kurie pagal Draugijos mokslininkų nurodymus buvo pakeisti. Pristatė kiekvieną piloną, tekstus, faksimiles) „Faksimilės. Ne taip lengva jas buvo gauti. Buvo pajungtos ir bibliotekos ir universitetas. Reikėjo geros kokybės, nes reikia paruošti juodai baltas smėliapūtės technikai. Tų faksimilių teko ieškoti per Krokuvos universitetą, radau per Anglijos universiteto biblioteką, atsitiktinai. Kad gautume geros kokybės faksimiles, reikėjo įdėti daug darbo, reikėjo kai kur net po vieną raidę šifruoti, nes reikia paruošti atitinkamo dydžio, juodai baltas, išlyginti šriftą, ryškumą, viską atstatyti į ortogonalinį vaizdą. Viskas, ką šiandien pristatau – grafinė, tekstinė, faksimilinė medžiaga - yra galutinai parengta, galima atiduoti Žybartuvai.

Savivaldybės atstovė. Kokiam aukštyje bus faksimilės?

V.Balkevičius. Faksimilių viršus – netoli 3 metrų nuo žemės.

Savivaldybės atstovė. Ar galima žemiau faksimiles nuleisti?

V.Balkevičius. Ne. Pagrindė yra tekstai, kurių reikės iš arčiau skaityti, jis prasideda 65 cm nuo apačios (D.Matulaitė paaiškino, kad žemiau negalima nuleisti tekstų, nes labai svarbu, kad lietui lyjant tekstai nebūtų aptaškyti. A.Samalavičius pridūrė, niekas ten nevaikščios kasdien ir nevalys paminklo, gal tik jei bus koks renginys, savivaldybė skirs žmogų, o šiaip nebus tarnybų, kurios kaskart jas nuvalytų). Kadangi siauras tekstas, į siaurą stulpą, didelis eilučių kiekis, nėra išėities. Teksto mažinti jau negalima. Žemiau nuleisti irgi ne.

D.Pociūtė. Gal galima pagalvoti – faksimiles, kurios 3 metrai nuo žemės bus gana aukštai ir tikrai bus sunku įskaityti tas smulkias raides, dėti išorinėje pilonų pusėje, kurios dabar yra tuščios?

J.Balkevičius. Mes apie tai jau esame daug galvoję. Yra tam tikra suvokimo gradacija. Ateinant iš tolimesnių taškų, tai yra tarsi rotonda (tas ratas) dėl to išorėje nereikia jokių erzinančių, marginančių dalykų. Atėjus arčiau, jau iš šono, iš vidaus, iš priekio jau atsiranda tekstai. Prie jų galima prieiti. Esminis dalykas, kas ne visai plačiai susipažinęs, puls skaityti tų tekstų. Faksimilės... Tikrai nepradės skaityti tų lenkiškų ar lotyniškų tekstų, jie tiesiog pažiūrės įvaizdį. Paleisti dar 5 cm žemiau nėra galimybių.

I.Lukšaitė. O vos vos sumažinti šriftą?

J.Balkevičius. Mažinti ne. Čia jau technologiniai dalykai. Kai labai suartėja, pradeda skeldėti.

D.Matulaitė. Faksimilė skirta ne skaitymui. Tai to laiko, tos dvasios priminimas. Kaip karūna kiekvienam autoriui. Tai yra vertybė. Kitas dalykas, kas keitėsi pačiame sumanyme. Kai mes konkursavome, buvo idėja – visą centrinę dalį užpila vanduo. Vėliau nusprendėme susitelkti tik į centrą, kad visą tą ovalinę formą užpila vanduo ir čia pat dingsta žemėje. Ir visi orientuoti į centrą. Ir labai svarbu, kad visos faksimilės taip pat bus orientuotos į centrą. Čia yra visas vyksmas. Ir čia yra įleidžiamas žiūrovas. Norėjosi, kad paminkle, šitame lenkėjančiame, anglėjančiame Vilniuje

būtų daug puikios lietuvių kalbos pačių jos pradininkų. Ir tai yra orientuota į centrą. Kitas dalykas, kas labai svarbu. Užsakovui nusprendus, kad Reformacijai portretų nepageidaujama, atsisakyta visų 10. Ar todėl, kad jie kunigaikščiai, kad didelėmis akimis ir išpūdingais ūsais. Kunigaikščių portretai yra mėgėjiški, po jų mirties padaryti. Jeigu tas paveikslėlis duotas Radviloms finansavimui, tai nėra įsipareigojimas. Paminklas po konkurso yra kitime, ieškojime, tobulinime.

V. Balkevičius. Pridurčiau. Mikalojus Radvila Juodasis. Pilonas yra bendrame paminkle. Juk paminklas ne Radvilai, o Reformacijos ir lietuvių raštijos pradininkams. Tai vietoj Radvilos portreto bendroje linijoje atsiradusi pirmosios Biržų lietuviškos Biblijos faksimilė yra 10 kartų prasmingesnė už portretą. Šiame paminkle nėra kunigaikščių – yra žmonės, nusipelnę lietuvių raštijai ir Reformacijos judėjimui. Dėl to portretai atrodo man įtartini.

D. Matulaitė. Jeigu reikėtų dėti Radvilos Rudojo portretą, tai reikėtų nupjauti trečdalį barzdos, kad jį sutalpinti. Nes portretas 1,5 m, o faksimilės 0,50 cm.

V. Gocentas: Dirbu bibliotekoje ir terminas „titulinis lapas“ kolegų-specialistų nenaudojamas, nes yra lietuviškas – „antraštinis lapas“. Taip pat nėra tikslu terminas „antraštinių lapų faksimilės“, nes, siekiant geresnio vaizdo ir galimybės perskaityti, jų raidės ir tarpai tarp eilučių buvo papildomai padidinti ir jau nebeatitinka originalios faksimilės – manau, galima naudoti „antraštinių lapų retušuotos faksimilės“. Tai bus svarbu ir kuomet spaudoje, informaciniuose stenduose ar lankstiniuose, knygose ir kitur publikuojant jų vaizdus – jie neatitinka originalių antraštinių lapų faksimilių ir gali kilti klausimas, kad čia naudoti dar nežinomi jų egzemplioriai.

A. Samalavičius prisiminė, kad teko dalyvauti idėjų konkurso komisijoje, toliau procese, vėliau apribojo savo dalyvavimą, nes negalėjo skirti savo laiko posėdžiams, kuriose labai daug laiko buvo skiriama Draugijos vidaus reikalams. „Šiandien, išklauses autorių ir susipažinęs su medžiaga, prisiminiau, kad viename posėdyje aš net palaikiau tą variantą, kad gali būti tie imaginaciniai portretai, kadangi tai yra sena ir to laikotarpio tradicija. Sakiau kolegoms iš Draugijos, kad yra puiki Marijos Matušakaitės monografija šia tema. Bet ta idėja buvo atmesta. Buvo nueita kitu keliu. Man kyla klausimas, kodėl taip staiga tiek daug dėmesio skiriama dviems portretams? Jie nėra autentiški, nes po mirties sukurti. Taigi du portretai, o 8 – kas? Man atrodo, kad autoriai surado gan neblogą sprendimą. Dabar dėl nuskambėjusios pastabos apie faksimiles – čia ne faksimilių eksponavimas bibliotekoje ar kokioje kitoje erdvėje. Čia faksimilių perkėlimas į akmenį. Aš gerai pažįstu Dalios Matulaitės kontekstą (man teko rašyti apie jos kūrybą), Druskininkuose stovi paminklas, kuriame yra ir skulptūrinė, ir tekstinė dalis, tai aš neabejoju nė vieno iš profesorių kompetencija. Jie dirba ne tik su formomis, ne tik su šriftais. Tai - profesionalų nuomonė. Kai paminklas bus pastatytas, bus šių dviejų autorių pavardės, o ne 10 ar 15 mūsų komisijos narių (buvusių ar būsimų) pavardės. Tekstai, kaip

suprantu, su užsakovais yra suderinti, šriftas surastas. Šiuokart aš kalbu, kaip architektūros fakulteto profesorius ir menotyros daktaras, o ne kaip filologijos fakulteto profesorius. Ir nematau jokių kabliukų.

D.Pociūtė: Faksimilės, kurios bus ant pilonų ir apie kurias išsamiai kalbėjo J.Balkevičius – dar ankstyvajame etape buvo atrinktos ir pasiūlytos rašiusių tekstus Draugijos mokslininkų, tyrinėjančių Reformacijos istoriją. Jos buvo pateiktos kaip galimi dekoraciniai pilonų elementai, kuriais remdamasi autorė buvo numačiusi pateikti meninį sprendimą. Taigi čia jokios konfrontacijos nėra. Aš, siekiant išlaikyti paminklo stilistiką, pritariu nuomonei, kad tų dviejų Radvilių portretų ant dviejų pilonų gali ir nebūti. Atmintis apie Radvilas Lietuvoje yra aktualizuojama ir kitomis formomis.

T.Šernas: Teigiamai vertinu paminklo autorių darbo pristatymą. Būtų gerai, jeigu prie kiekvieno pilono būtų QR kodas, kur atėjusysis galėtų per telefoną paskaityti įvairiomis kalbomis, kas čia pa-vaizduota. Radvilų atvaizdų man netrūksta, esmė yra jų darbai.

N.Nevčesauskienė išsamiai kalbėjo apie D.Matulaitės, kaip skulptorės, monumentalios kūrėjos darbą. „Ji kartu su architektu Jūru Balkevičiumi suformavo tokią paminklo idėją, kuri yra mums iš tiesų visais pavidalais įtikinanti. Skleidžia tas idėjas ir profesionalumą. Dėl faksimilių, šriftų tekstų atlikimo ir atitikimo originalams - šiuo atveju menininkai puikiai išmano ir stilių, ir proporcijas. Pati medžiaga – granitas, jo apdorojimas - diktuoja sprendimus. Todėl neprojektuokime teisingumo, fotografinio tikslumo. Nesikiškime į meistrų virtuvę. Turime didžiulius skulptorės kūryba. (prisiminta 1979 m. D. Matulaitės skulptūra „Stumbras“ Žaliakalnio ažuolyne – „šviežias gūsis, galėjęs sukelti alternatyvių minčių“). Skulptorės darbai, paminklai Simonaitytei, Čiurlioniui ir daug kitų teikia džiaugsmą, menininkė perteikia tautos dvasią. Formos, judesiai, kompozicija – vientisas sprendimas. Daug čia pasakyta, kaip patys autoriai mato paminklą, skulptūra tarsi kviečia judėti ratu, įeiti į jos vidų, skaityti. Manau, kad minimalistinė, racionali architektūrinė forma neliks be atsako, pakvies žiūrovus. Ir atgaivins skverą.

R.Rutkauskaitė: vienintelis Vilniaus savivaldybės noras, kad paminklas kuo greičiau išvystų dienos šviesą. Pritariu idėjai dėl paminklo papildymo QR kodu.

R.Matulionienė: Faksimilių, tekstų pasiūlymas vientisumo požiūriu yra priimtinas. Labai atkreipiantis dėmesį. Portretinių skulptūrų Lietuvoje mes turime apščiau, ir tas tradicinis vaizdavimo būdas šiais laikais, ypač jaunimui, gali atrodyti nemodernus. Suprantu, kad tokiam aukštyje tie kūriniai, tos faksimilės nebus skaitomos, kaip originalai, ar studijuojamas šriftas, bet jos tikrai duoda tą įvaizdį. Matysi stilistikos skirtumus, šriftų naudojimo tradicijas. Aš esu architektė, žinau, kaip sunku nepradėti kištis į autorių darbą. Reikia pasitikėti daugiau profesionalais, turinčiais patirtį ir tikėti, kad tas pasiūlymas išmąstyta, išgyventas.

D.Pociūtė. Nors sakote, kad nereikia kištis, bet mes, mokslininkai, jau įsikišome. Pakeitėme šio projekto pobūdį, nes buvo numatytas kitoks. Ir manau, kad tas įsikišimas buvo labai vykęs.

I.Mituzienė. Jeigu šios dienos kalbos būtų prieš 2 metus, tai stipriai būtume pajudėję į priekį ir sutalpę labai daug laiko. Taip, mokslininkai padarė labai daug darbo. Draugijos posėdžiuose visada sakiau, kad nereikėtų taip aktyviai kištis į autorių profesinę virtuvę, o pasitikėti jais.

V.Bubelevičius stebėjau šio paminklo lietuviškumą, ko niekas dar nepastebėjo. Tai esąs labai svarbus darbas visos Lietuvos mastu. Juo nešamas lietuviškas pradas ne tik mums, lietuviams, bet ir visam pasauliui.

R. Krištapavičius prisimenė, kaip žiuri komisija skyrė aukštą balą už labai aukštą architektūrinį sprendimą. „Džiaugiuosi autorių ir mokslininkų gražiu bendradarbiavimu. Faksimilės yra kaip meno dalis. Beje, vietoje, kur stovės paminklas, buvo kapinės, tad šis paminklas tikrai bus rimties, susikaupimo, atminties vieta“.

I.Lukšaitė komisijos nariams išdalino mokslininkų parengtus ir visapusiškai suderintus Paminklo Reformacijos ir lietuvių raštijos pradininkams tekstus, kurie turės būti iškalti akmenyje (**Pridedama prie protokolo**). Taip pat perskaitė išsamų pranešimą apie Laimėjusio konkursą 2017 m. gruodžio mėnesį Paminklo projekto architektūrinį sprendimą, informacinius tekstus ant pilonų; meninius vaizdus, simbolius ir du Radvilų portretus ant pilonų, prašant autorių pateikti dar vieno ar kelių projektų, kuriuose būtų sukomponuoti pilonų grafiniai vaizdai („Manome, kad mūsų pageidavimai pagyvintų paminklo vaizdinę raišką, ir palengvintų dilemos sprendimą, ką daryti su sąmata, kai paminklo plokštumų vaizdo elementai neatitinka numatytų sutartyje“). **Pranešimas pridedamas.**

V.Gocentas: Dėl paminklo vidinės dalies akcentavimo. Žinoma, į ją užeis miesto svečiai ar ekskursijos, specialiai atėjusios mokinių ir mokytojų grupės ar pavieniai Reformatų sodo lankytojai, kurie dar nematę, turintys tam laiko. Gi didžioji dalis arba 90 proc. Reformatų sodo lankytojų-praeivių eis pro šalį ir paminklą matys kaip jis atrodo iš išorės. Paminklas yra ašyje einant nuo reformatų bažnyčios ir Pylimo gatvės link Sinodo rūmų, o pasitinka tuščiomis pilonų plokštumomis – jų vidinėje pusėje nėra Mikalojaus Radvilos Juodojo ir Mikalojaus Radvilos Rudojo portretų, kurios galėtų pasitikti Reformatų sodo ir praeivius, ir lankytojus, o ant kiekvieno pilono turėtų būti visų pagerbtųjų vardai ir pavardės – lietuvių raštijos pradininkų monumentalaus paminklo išorėje nėra nei vieno ženklo ar lietuviško žodžio, jis nebylus ir tylintis. Atsižvelgiant į tai, kad Reformatų sode šaltuoju metų laiku (iki penkerių mėnesių) paminklo versmė (kaip ir kiti sodo vandenys) bus išjungti – paminklo vidinės dalies akcentavimas arba lankytojo kvietimas užėiti į jo vidų taip pat neteks vieno svarbesnių sudedamųjų dalių.

S.Narbutas. Labai norisi užbaigti III etapą, tai raginu priėti prie bendro sutarimo dėl dviejų Radvilų portretų. Prieš gerus metus mes uždavėme gerb.profesorei D.Matulaitėi klausimą, kodėl negalima surasti vietos dviem Radvilų portretams? Jo taip ir nesulaukėme. Gal jūs tą atsakymą turite?

D.Matulaitė. Man buvo gaila tų portretų. Bet visų 10. Kai buvo teiktas projektas Vyriausybei finansavimui, buvo su visais 10 portretų, su herbais ir ženklais. Kai Draugija kategoriškai atsisakė 8 portretų, tuomet atsisakėm visų portretų. Mes negalime daryti to, kas suprantame, jog yra mėgėjiška. Sovietmečiu nepaklusome, nedarome to ir šitais laikais. Mano daugelis darbų trunka ilgus metus, šis jau 4 metai, gal ir galėčiau dar teikti jums pasiūlymus, bet mano laikas ribotas. Aš jau 50 metų kūryboje. Užbaiginėdama savo kūrybos kelią, nesileisiu, kad man būtų sukinėjamos rankos. Esu dėkinga už palaikymą, už daug metų negirdėtus gerus žodžius. Aš negaliu būti priversta padaryti kitaip, nei tikiu, kad taip bus gerai.

D.Pociūtė. Kur ir kokiomis formomis bus įamžinta paminklo autorystė ir tai, jog paminklo sumanytoja ir iniciatorė buvo Draugija, taip pat paminklo rėmėjai?

D.Matulaitė. Kai bus rėmėjų ir kiti sąrašai, su architektu kartu nuspręsimė, kokioje steloje, kokioje vietoje bus tie įrašai.

D.Balčiauskas. Dėkoju projekto autoriams už Lietuvoje neįprastą kūrinį, taip pat Vilniaus miesto savivaldybei už didžiulį indėlį ruošiant pagrindus paminklui. Šiek tiek istorijos. Mūsų Draugija buvo sužavėta konkursą laimėjusia paminklo vizija, kadangi pavaizduoti Radvilų portretai. Tos iškilios asmenybės dominavo Draugijos, gyvuojančios jau beveik 30 metų, darbotvarkėje. Mūsų mintis pastatyti paminklą Radviloms, Reformacijos pradininkams Lietuvoje, įgavo prasmę 1996 m., kai į dabartinį Reformacijos sodą atritinome lauko riedulį su įrašu, kad čia bus pastatytas paminklas Reformacijos pradininkams. Deja, šiame išbaigtame paminklo projekte nebeliko tų dviejų Radvilų portretų. Sutartyje parašyta, kad paminkle bus portretai, faksimilės, ženklai, tekstai. Deja, ne viskas, kas numatyta sutartyje, yra. Vadinasi, reikia koreguoti sąmatą ir pasirašyti Darbų atlikimo aktą pagal faktą. Labai keista, kad mes jau pusantrų metų žiūrime į tą patį projektą ir per visą tą laiką autoriai nieko naujo Draugijai, taigi užsakovui, nepasiūlė. Labai taikliai savo pranešime pažymėjo gerb.Ingė Lukšaitė, susidaro įspūdis, jog reformatai užsidarę savo rate, nususukę nuo aplinkos. Paminklas yra Reformacijos ir lietuvių raštijos pradininkams. Vis dėlto siūlau autoriams dar paieškoti ir pasiūlyti užsakovui variantą, kuris tenkintų visas puses. Ir dar klausimas savivaldybės atstovėms: „Ar paminklo tekstus reikia derinti su savivaldybe?“

R.Matonienė. Ne, nereikia. Tekstus jūs suderinote tarpusavyje. Savivaldybės komisija neturi didesnio balso už mokslininkus, kurie parengė ir suderino su autoriais tekstus.

E.G.Bogdaniënė. Tai, kad šis paminklas sukelia tiek minčių, rodo, kad meno kūrinys vertas būti pastatytas. Kiekvienas atėjęs turės savo santykį su šiuo darbu. Einam teisingu keliu. Ar reikia dar toliau kažką tobulinti? Pritarčiau tai pasisakiusiųjų daliai, kuri skatina pritarti menininkams, jų kompetencijom, kurios yra įrodytos. Tai, kad portretai dingo, aš Daliai Matulaitei pasakiau, kaip didžiausią komplimentą - atsirado minimalizmas, vienovė, šaukinys įeiti į tylų vidų, simbolizuojantį rimtį, reformatų filosofiją. Man tas paminklas, atmetus visas nereikalingas dekoracijas, yra vertas labai didelių pagyrimų. Kartais ir portretiniai dalykai tam tikrame kontekste gali būti pertekliniai. Šiuo atveju mus labiausiai traukia pajutiminis jausmas, kurį pajustum įėjęs į architektūrinį skulptūrinį monumentą. Koks tas jausmas bus, kiekvienas susikurs, įėjęs į vidų.

Nutarta: Teikti balsavimui Dėl pritarimo III etapo – 10 pilonų su tekstais ir faksimilėmis – grafiniam sprendimui, kurį posėdyje pristatė J.Balkevičius ir D.Matulaitė.

Balsuota: UŽ - 8 balsai (LDS, VMS atstovai, T.Šernas), PRIEŠ – 4 (I.Lukšaitė, V.Gocentas, S.Narbutas, A.Arlauskienė), SUSILAIKĖ- 1 (D.Pociūtė).

Susirinkimo pirmininkė

Eglė Ganda Bogdaniënė

Susirinkimo sekretorė

Aurelija Arlauskienė